

ORTA MACAR KRALLIĞI'NDAN İZMİT'E İMRE THÖKÖLY

Hüseyin Şevket Çağatay ÇAPRAZ*

İmre Thököly, Habsburg İmparatorluğu'na karşı Osmanlı gücünü de arkasına alarak ülke çapında bir bağımsızlık mücadelesine girişmiştir. Öyle ki, Sultan IV. Mehmet tarafından Macar generale "Orta Macaristan Kralı" unvanı dahi verilmiştir. Bağımsız Macaristan'ın kurulmasına yönelik büyük mücadeleler verip, fedakarlıklar göstermiş olmasına rağmen general, Macar askerî gücünü kendi emri altında heba ettiği ve aslında ülkesini savunmasız bıraktığı eleştirisiyle karşılaşır. Ancak Habsburg karşıtı Macar militer faaliyetleri onun idaresi altında doruk noktasına ulaşmıştır.

Mülteci Askerler Hareketinin Başlaması

İmre Thököly'nin babası İstván Thököly, zengin bir sığır tüccarı idi. Habsburg İmparatoru ve Macar Kralı III. Ferdinand tarafından kendisine kont unvanı verilmiştir.¹ Ardından vali olarak tayin edilmişse de İstván Thököly, tavrını anayasal idareden yana koymuş ve Erdel Hükümdarı I. Ferenc Rákócı tarafından da desteklenen bir örgütlenmede yer alarak krala karşı isyan etmiştir.² Ancak bu ayaklanma Habsburg kuvvetlerince bastırılmış ve 1670 yılında Thököly ailesinin mal varlığına el konulmuştur.³

Sözünü ettiğimiz ayaklanma 1664'te Kral Naibi Ferenc Wesselényi ve bir kısım Macar beyi tarafından Avusturya Arşidüklüğü'ne karşı başlatılmıştır. İdareci sınıf arasındaki bu örgütlenme üç temel nedene dayanmaktadır: 1664 Vaşvar Antlaşması'yla Habsburg idaresinin o zamana kadar aldığı bütün toprakları Osmanlı İmparatorluğu'na bırakması, Viyana'nın merkezileştirme politikası ve katolizm baskısı. Ancak söz konusu yapılanmanın ortaya çıkmasıyla krallık, şüphelendiği yüzlerce kişiyi tutukladı.⁴ Bunun sonucunda Krallık Macaristanı'nın soyluları Erdel Beyliği'ne kaçmaya ve Partium adı verilen Erdel sınırındaki bölgeye yığılmaya başladı, askerî güce sahip olanlar yörede kamp kurdu.⁵ İmre Thököly'nin mücadelesi böylelikle başlamış oluyordu, kendisi bu askerî taburlarda yetişti.

* Dr., Szeged Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Osmanlı Araştırmaları Bilim Grubu Üyesi, Szeged-Macaristan, e-mail: cagataycapraz@gmail.com

1 Zsuzsanna J. Újváry, "A Thököly-Család", "Az Üstökös Kegyejtje", *Késmárki Thököly Imre (1657-1705)*, szerkesztette: Gebei Sándor, Hajdúszoboszló, 2010, s. 13-14.

2 Dávid Angyal, *Késmárki Thököly Imre (1657-1705)*, Első Rész, Budapest, 1888, s. 41. Antal Pezenhoffer, *A Magyar Nemzet Történelme*, IV. Kötet, Szekszárd, 1999, s. 114.

3 Béla Köpecı, *Erdély Története*, II. Kötet, Budapest, 1986, s. 794.

4 László Benczédi, *A Wesselényi-féle Rendi Szervezkedés Magyarországon (1664-1671)*, Kandidátusi Kézirat, Budapest, 1976, s. 72.

5 Benczédi, *A Wesselényi-féle ...*, s. 72.

İmre Thököly yukarıda değindiğimiz mücadeleler esnasında henüz on üç yaşındaydı; ancak başkaldırı İmre Thököly'nin hayatını kökünden değiştirerek onun Habsburg Hanedanlığı'na karşı derin bir öfke beslemesine neden oldu. Bundan sonra Thököly, ömrünün geriye kalan 28 yılını *bujdosó / kuruc* askerlerinin (isyancı mülteciler) arasında iktidara karşı direnen önce bir asker, sonra bir komutan olarak geçirecekti.⁶ Öyle ki 1680'lerin başına gelindiğinde, kendisi artık Yukarı Macaristan'a hükmeden bir generaldi.

Hükümdarlığa Giden Yol

İmre Thököly'nin yükselişindeki belki de en önemli hadise, 27 Kasım 1677'de Erdel Hükümdarı Mihály Apafi'nin izni üzerine, bir kısım askeriyle birlikte mülteci ordularına katılmasıdır. Hemen ardından Erdel kuvvetleriyle beraber Habsburg İmparatorluğu kontrolündeki Yukarı Macaristan'ın zengin maden kentlerini ele geçirmesi, genç komutana büyük ün kazandırmıştır.⁷ Üç yıl sonra Szoboszló kentinde düzenlenen toplantıda kuruz⁸ askerlerinin başkomutanı seçilmiştir.⁹

Aslına bakılırsa Thököly, Macaristan'daki mülteci hareketinin hem askerî, hem de politik olarak Erdel ile sınırlandırılmayıp, bütün Macaristan'da egemenliği sağlayabilecek ölçüde bağımsız bir yapıya kavuşturulmasını amaçlamaktaydı.¹⁰ 1681'de Osmanlı, Thököly idaresindeki kuruz ve Erdel orduları, Habsburg İmparatorluğu'nun doğu kentlerini ele geçirmek üzere harekete geçtiğinde; kuruz askerlerinin sayısının 15.000 civarında olduğu¹¹ göz önünde bulundurulursa, bu hedefin gerçekleştirilebilir olduğu gözden kaçmamaktadır.

Bu aşamada Osmanlı İmparatorluğu'nun Macaristan'ı, Habsburg imparatoru ve aynı zamanda Macaristan kralından ayırarak bir vasal Macar devleti kurma politikası göz ardı edilmemelidir. Tampon devletin oluşturulması için ilk plan I. Süleyman zamanında, János Szapolyai'nin krallığının Bâb-ı Âli tarafından tanınmasıyla kendini gösterdi ve Köprülü Ahmed zamanında Mihály Apafi'nin Macar kralı ilan edilmek istenmesiyle yeniden gündeme geldi.¹² Fakat tarihin gidişatı Osmanlı Devleti'nin istifade edebileceği yeni bir fırsat sunuyordu: İmre Thököly.

1681 Macaristan seferi Thököly'nin politik hayatında bir dönüm noktası idi. Sabık seferin sonunda Mihály Apafi'ye Orta Macaristan'ın idaresi verilecekti, hatta bunun için kendisine İstanbul'dan ahdname dahi gönderilmişti. Fakat başarısızlıkla sonuçlanan sefer için hükümdar sorumlu tutulunca bu ahdname geri alınmıştır.¹³ Gelişmeler üzerine Thököly derhal İstanbul'a bir elçilik heyeti gönderdi. Sándor Papp'ın da belirttiği gibi, Thököly'nin böyle bir adım atmaya cesaret etmesinde Macaristan'daki Türk idarecilerin desteği olmalıydı. Aslında kendisi muhtemel iktidar değişimi hakkında bilgilendirilmişti.¹⁴ Öyle ki, 27 Nisan 1682'de, yani Thököly'nin ahdnameyi almasından yaklaşık altı ay önce

6 Gyula Pauler, "A bujdósók támadása 1672-ben", *Századok*, 3/1 (1869), s. 10.

7 Ágnes Várkonyi, *A Kuruc Kor Hősei*, Budapest, 2006, s. 52.

8 Bu terim ilk olarak 1514'te Haçlı Seferleri'ne katılan köylüler için kullanılmışsa da 16. yüzyıla gelindiğinde anlam değişimine uğramıştır; artık Habsburg İmparatorluğu'na karşı Macar topraklarında mücadele veren Macarları genellemektedir. Kelimenin kökeni Latince haç anlamına gelen *crux*'tan gelmektedir. Matthias Bel, *Notitia Hungariae Novae Historico Geographia*, Magyar Országos Levéltár, Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Központ Történettudományi Intézet, Budapest, 2012, s. 595.

9 Zsigmond Pál Pach - Ágnes Várkonyi, *Magyarország Története (1526 - 1686)*, Budapest, 1985, s. 1156.

10 Várkonyi, *A Kuruc Kor* ..., s. 53.

11 Angyal, *Késmárki Thököly* ..., Első Rész, s. 254. Ágnes Várkonyi, *Magyarország Keresztútjain*, Budapest, 1978, s. 371.

12 Sándor László Tóth, "A Szináni Ajánlat. Oszmán Vazallus Államok Létesítésének Terve 1593-ban", *Aetas*, 15/1 (2002), s. 97-110.

13 Sándor Papp, "Ottoman Accounts of the Hungarian Movements against the Habsburgs at the Turn of the Seventeenth and the Eighteenth Centuries", *Frontiers of Ottoman Studies: State, Province, and the West*, edited by: Colin Imber - Keiko Kiyotaki, Library of Ottoman Studies; 6, vol. II., I. B., London 2005, s. 39.

14 Sándor Papp, "Szabadság vagy Járom? A Török Segítség Kérdése A XVII. Század Végi Magyar Rendi Mozgalmak Idején", *Haditörténelmi Közlemények*, 116/3-4 (2003), s. 653.

Eğri beylerbeyi Ali Paşa Thököly'ye gönderdiği mektupta şu ifadeleri kullanıyordu: “Yüce ve muzaffer İmparatorumuzun izzetli emriyle Orta Macar'ın seçilmiş kralı, iyiliğimizi isteyen komşu yiğit beye...¹⁵”.

Beyin elçilerinin Bâb-ı Âli'deki talepleri oldukça açıktı: Thököly'nin İstanbul Hükümeti tarafından Macar kralı olarak atanması. Böylelikle kuruz askerleri iki yıl içinde bütün ülkeyi ele geçirecektir.¹⁶ Mihály Apafi olası bir anlaşmanın önüne geçebilmek için İstanbul'a kendi elçilerini gönderiyordu; fakat İstanbul'a gerekli olan kişi artık Thököly idi.¹⁷ Uzun İbrahim Paşa komutasındaki 1682 yılı seferlerinin başarılı geçmesinin ardından, ele geçirilen kalelerden biri olan Fülekte Thököly nihayet Orta Macar Kralı ilan ediliyor, İbrahim Paşa kendisine hükümdarlık alametleri olan tuğ, sancak ve ahdnameyi sunuyordu.¹⁸

Sándor Papp'a göre ahdname¹⁹ Macarca olarak hazırlanmış olup daha sonra

- 15 *Magyar Országos Levéltár*, G. 2, II / 1. fol. 163-164, “Hatalmas és Győzhetetlen császárunknak kegielmes parancsolatjából Orta Magiarnak valasztot kirallja Szomszed vitez ur jo akaronk”.
- 16 Angyal, *Késmárki Thököly ...*, Első Rész, s. 279.
- 17 János Varga, “A Túl Élés Az Árulás Mezsgyén. Batthyány Kristóf és Batthyány Ádám Az 1683 Évi Hadjáratban”, *Ezredforduló - Századforduló - Hetvenedik Évforduló. Ünnepi Tanulmányok Zimányi Vera Tiszteletére*, szerkesztette: J. Újváry Zsuzsanna, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba, 2001, s. 490-491.
- 18 Angyal, *Késmárki Thököly ...*, Első Rész, s. 285. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayîât, Tahlil ve Metin*, (1066-1116 / 1656-1704), hazırlayan: Abdülkadir Özcan, Ankara, 1995, s. 381-384.
- 19 Ahdname'nin Türkçe varyasyonu Sándor Papp tarafından, kendisinin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde gerçekleştirdiği çalışmalarla gün yüzü görmüştür: Sándor Papp, “Thököly Imrénék és Közép-Magyarország Népének Kiállított Szultáni Szerződésével. Imre Thököly ve Orta Macaristan Halkına Verilen Ahdname-i Hümayun”, István Seres, *Thököly Imre és Törökország / Imre Thököly ve Türkiye*, Budapest, 2006, s. 278-289. Ayrıca bu metinden “Thököly Imre Gözüyle Osmanlı İmparatorluğu'nun 1694 Petrovaradin Kuşatması” adlı çalışmamızda da yararlandık. (*Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 6 (2010), s. 123-176.) Taraf-ı Şehriyâriden Orta Macar tâifesine verilen 'ahdnâme-i hümayündür (1) el-hamdü' li-llâhi l-meliki l-müte'âl cenâb-ı hakk ve feyyâz-ı mutlak âsitân-ı refi'ü' l- (2) bünyân ve 'atebe-i // 'aliyye-i se'âdet-âşyânımı merci'-i selâtîn-i cihân ve melâz u (3) melce'-i ekâsire-i devrân // eyleyüb zill-ı memdûd ve inâyet-i 'aliyye-i sâhib- (4) kırân-ı muzdan müstazill ve südde-i seniyye-i // cihân-penâhımuza müstenid olanlar (5) dâ'ima muntazamül-hâl ve makzîyü' l-âmâl oligelmişlerdür // binâ'en 'alâ zâlike hâlâ (6) Orta Macar tâifesi 'atebe-i 'aliyyemüze teba'iyyet u itâ'ti // kendülere sermâye-i se'âdet (7) ve vesîle-i râhat u refâhiyyet bilüb devlet-i 'aliyyemüze // ilticâ ve âsitâne-i se'âdet- (8) 'unvânımı melâz u melce' idinüb izhâr-i 'ubûdiyyet u ihtisâs ile // itâ't u inkiyâd ve (9) 'atebe-i l'aliyye-i cihân penâhımuza istinâd idüb husûl-i murâd // (p. 348.) ve emniyyet u (10) nizâm-ı bilâd için istidâ-yi 'inâyet ve on dört mâdde üzerine // ahvâl-i ser-hadd-ı memleket ve kilâ'i ve kurâyı himâyet ve nizâmı mutazammın 'ahd-nâme-i hümayûnum // (11) iltizâm eyledükleri pâye-i serîr-i se'âdet-masîr-i hüsvânemize 'arz u telhîs olunduk da // (12) cümlesine 'ilm-i 'âlem-şümûl-i pâdişâhânemüz muhît u şâmil olmağla bu dûdân-ı // (13) muhalledü' l-erkân ve hânedân-ı se'âdet-bünyânımuza itâ't u inkiyâd idenlere (14) dâ'imâ // bâb-ı se'âdetümüz küşâde olub ihsân-i emân ile islâh-i umûr-ı mülk ü millet // (15) gayret-i hasane-i cihândâr ve kâ'ide-i müstahsene-itâcdâr olmağla iltimâsları // (16) 'izz-i huzûr-i fâyizü' n-nûr-i hüsvânemize karîn-i kabûl ve hayyiz-i vusûle mevsûl // (17) oldığın müşîr u müştemil hatt-ı hümayûn-ı se'âdet-makrûnumla fermân-ı 'âlîşânımız (18) sâdir olmağın işbu on dört mâddedür ki zikr olunur [evvelki madde] bundan akdem (19) Erdel hâkimi // olub Betlen Gâbôr'un neslinden olan Grôf Tökeli Imre de-Kîrzmâk (20) devlet-i 'aliyyemde // nice zahmet ve meşakkat tahammülü ile dâ'imâ sadâkat u istikâmet (21) üzere olduğu // ecilden zîr-i himâye-i şehriyâr[ı]mda kabûl kılınub mukaddemâ Orta Macar (22) tâ'ifesi // hüsn-i ihtiyârları ve iltimâsları üzere bi lutfi'llâhi te'âlâ Orta Macar (23) memleketinin // krâlluğuna nasb olunub ve fevtinden-sonra devlet-i 'aliyyemün sadâkati (24) uğuruna // cânını bezl iden Zerînoğlun Elenâ nâmında kızı zevcesi olmağla kadîmden (25) tasarrufında // olan emvâl u emlâki devlet-i 'aliyyem cânibinden hıfz u himâyet oluna (26) ikinci // (p. 349.) mâdde Grôf Tökeli Imre vefât itdükden-sonra Orta Macar kralluğuna (27) kimi // dilerler ise Macar tâ'ifesi hüsn-i ihtiyârlarıyla intihâb idüb âsitâne-i se'âdetümüze (28) 'arz u telhîs ideler ve lâkin pâpiştalardan bir kimesne Macar kralluğuna kabûl (29) olunmaya // ve bir kimesne pâpâştâ (sic!) olub Macar kralluğuna tâlib olur ise devlet-i (30) 'aliyyem // himâyesiyle men' u def' oluna üçüncü mâdde Macar tâ'ifesi ve anlara tâbi (31) olan // Hirvât gene kendü memleketlerinde ve âyîn u 'adetlerine ve mu'afiyetlerinde hıfz (32) olunalar // şöyle-ki kâlviniştâ ve lüterân âyînlerine zarar u ziyân isâbet itdürilmeye ve (33) mezbûrlar // memleketlerinde kadîmî kâ'ideleri üzere sıyânet olunub devlet-i 'aliyyeme (34) 'arz // olunan hediye bir vehile artırılmasına cevâz gösterilmeye fi-mâ ba'd devlet-i (35) 'aliyyem tarafından // memleketleri ve Macar tâ'ifesi cümle zuhûr iden düşmeden hıfz u (36) himâye oluna // dördüncü madde Macar memleketine ve ana tâbi' olub itâ't u inkiyâd (37) üzere olan // yerlere bu sefer bahânesiyle ve ba'dü' l-yevm min ba'd hasâret u hakâret (38) itdürilmeyüb // re'âyâ u berâyâsı esîr olunmaya beşinci mâdde devlet-i 'aliyyem (39) tarafından iktizâsı // üzere ta'yin-i 'asker ve Orta Macar tâ'ifesi kendü hizmetleriyle kendü (40) memleketi // hudûdî dâhilinde Nemçe'den her ne kadar kal'e ve kastel ve şehir ve vâroş (41) ve palanka // alınur ise kendülere teslim oluna ve düşmen şerrinden hıfz oluna altıncı (42) mâdde // kendü vilâyetlerini şenletmek ve kondurmağla ma'mûr olur ise mâni' olmayub (43) // (p. 350.) iktizâ ider ise düşmenleri defî-cün im dâd dahi virile yedinci mâdde Nemçe (44) ile 'akd-ı // sulhde Orta Macar tâ'ifesine zarar u ziyân kasdiyle söz bağlanmayub itâ't (45) üzere // olan Orta Macar tâ'ifesi himâyet oluna sekizinci mâdde itâ't üzere

Osmanlıcaya çevrilmiştir.²⁰ Osmanlıca metindeki *pápista* (katolik), *kálvinista* (kalvinist), *lutheránus* (luteran), *érsek* (başpiskopos), *püspök* (piskopos) gibi Macarca ifadelerin nedeni de büyük ihtimalle budur.²¹

Ahdnamenin ilk şartı veraset hukukunun işleyiş mekanizması hakkındaydı. Buna göre Gábor Bethlen soyundan gelen İmre Thököly, Orta Macaristan Kralı ilan ediliyordu. Ayrıca İlona Zrínyi de metne dâhil edilmişti. Hükümdarın eşi ve Osmanlı Devleti'nin yanında faaliyet gösteren Péter Zrínyi'nin kızı olması nedeniyle imparatorluk onun topraklarını ve mallarını koruyacaktı. Sözleşmenin diğer noktası Thököly'nin ölümünden sonraki hukuki durumu düzenliyordu: Katolik olmaması koşuluyla Macar aristokrasi sınıfının seçtiği bir kişi, Bâb-ı Âli'nin onaylaması suretiyle egemenliği devralır. Ahdnamenin diğer hususu ibadet özgürlüğünü garanti altına alıyordu; ancak bu çerçeveye yalnızca protestanlar (kalvinist ve luteran) dâhil edilmiş, katoliklere yer verilmemiştir.

Bir diğer nokta da, 1682 yılı seferinde Macarların ve müttefiklerinin bir zarar görmeyeceği garanti edilmiş, ayrıca Habsburg egemenliğinden kurtarılan Macar kent ve kalelerin Macarlara geri verilmesi kararlaştırılmıştır. Sonraki hükme göre, Macarlar zarar görmüş şehirlerini tekrar inşa edebilecekleri ve ihtiyaç durumunda Osmanlı ordusu kendilerine koruma sağlayacaktı.

Ahdnamenin içerdiği bir başka önemli hususa göre Osmanlı Devleti, Macarların aleyhine herhangi bir antlaşmaya imza atmayacaktı. Ayrıca Macarlar Habsburglardan topraklarını geri alana değin Osmanlı İmparatorluğu kendilerine destek sağlayacaktı. Dahası Vaşvar Antlaşması'nda alınan kararlar geçerliliğini sürdürecekti.²²

olan // (46) Orta Macâr tâ'ifesinin ahvâllerine gereği gibi nizâm virilüb kendülere lâzım olan // (47) şeyleri Nemçe'den alvirilinceye değin devlet-i 'aliyyem tarafından kendülere imdâd u (48) îânet oluna // tokuzuncu mâdde yetmiş beş senesinde Nemçe ile mün'akid olan sulhde (49) Orta Macâr memleketi // için 'ahd-nâme-i hümayûnumda derc olunan şurûtnu bu (50) mevadda muvâfık olanı mer'i vu mahfûz olub // ol şurût üzere yerleri ve köyleri ve (51) mansıbları ve intizâm-i memleket ve sâyir (sic!) umûrlarında eski // kâ'ideleri üzere (52) asûde-hâl olalar onıncu mâdde Orta Macâr Krâli ve Macâr tâ'ifesi şimdiye değin // Orta (53) Macâr düşmeni olub âyinlerine mâni' u zarar üzere olan yezüiyeleri' aralarından // ihrâc (54) idüb gerek erşek ve gerek piş[p] İkdür bu ta'ifeyi tebdil idüb kâlvinişta // ve lûterândan (55) olanları yerlerine nasb ideler ol-makûleler der-i devlet-medârumuza şikâyete // gelürler (56) ise sözleri dinlenmeyüb iktizâ iderse imdâdumuz ile def oluna // on birinci mâdde (57) kadîmü' l-eyyamdan berü iki kılıc arasında olub tarafeyne virgü // viren kariyeler yine (58) üslûb.i sâbık üzere virgüleri iki tarafa vakit ü zemânıyla // virüb virgüleri artırılmaya ve (59) bu bâbda mu'tâd-i kadîme muhâlif vaz' u hareket ile // Orta Macâr tâ'ifesine te'addî vü (60) gadir olunmaya on ikinci madde Orta Macâra (p. 351.) tâbî bâzırânlar getürdükleri ve (61) alub götürdükleri emti'adan mu'tâd üzere // düşeni virdüklerinden sonra emîn u sâlim (62) memâlik-i mahrûseme gelüb gideler // kimesne mâni' olmaya on üçüncü mâdde beher (63) sene virgülerin getüren ve umûr-ı // memleket için gelen ilçeleri ve kapukedhüdâları (64) mu'tâd üzere ri'âyet oluna on dördüncü // mâdde beher sene kırk bin kara gurüş virgüleri (65) virile ve bir eyyâmdan artırılmaya ve cenâb-ı //hilâfet-me'âbumdan-sonra evlâd-ı (66) emcâd-ı 'alî-nejîdumdan taht-nişîn-i 'Osmânî ve sadr-nişîn-i // evreng-i süleymânî ve (67) sâhib-kırânî olanlar zikr olunan virgünün mikdârını artırmaya imdi // fi-mâ ba'd bu mevâdd-ı merkum üzere tahrîr u temhîd olunan 'ahdnâme-i hümayûnum mukarrer u (68) mu'teber // tutlub yerleri ve gökleri yokdan var iden hazret-i Allâh celle şânehünün ism-i (69) şerîfin[e] // yâd ve peygamberümüz hâtemü' n-nebiyyin ve fahrü l-mürsefîn (70) Muhammed' l-Mustafâ sallâ llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem // hazretlerinin mu'cizât-i (71) kesîret' l-berekât-larını îrâd idüb şîme-i kerîme-i hüsrevân-ı sadâkat- // mu'tâd ve (72) kâ'ide-i merziyye-i tâcdârân-ı vefâ-i'ti-yâd üzere 'ahd u mîsâk iderüm ki // zikr olunan (73) mevâddun şurût u kuyûd ve mevâsık u 'uhûdına kemâl mertebe ri'âyet olunub // mâdâm ki ol- cânibden hilâfına vaz' u hareket sudür eylemeye taraf-ı hümayûn-ı (74) // pâdişâhânemüzden ve vükelâ-yi 'âli-makâm ve sâ'ir mîr-i mîrân-ı sâhibü l-ihtîşâm ve (75) ümerâ-ı // zev'i l-ihtirâm ve 'umûmen 'asâkir-i nusret-encâm-ı zafer-me'âsirümdel[n] ve (76) cümle 'ubûdiyyetümüz ile // şeref-yâb olan tavâ-yif-i huddâmdan bir ferd hilâfına (77) mûte'allik vaz' u hareket eylemeye // (p. 352.) şöyle bileler'alâmet-i şerîfe i'timâd kılarlar fi evâ'ili s [şa'bân] sene 1093.

20 Macar ve Latin dillerinde kaydedilen belgelerin değerlendirilmesi için bkzn. Iván Nagy, "Egykorú Emlékirat Thököly Imréröl", *Századok*, 9/2 (1876), s. 655-663.

21 Sándor Papp, "Magyar Rendi Mozgalmak és Az Oszmán Birodalom A 17-18. Század Fordulóján", *Acta Universitatis Szegediensis, Acta Historica Tomus, CXVI* (2002), s. 129-136. Sándor Papp, "Movements of the Hungarian Estates and the Ottoman Empire at the Turn of the 17th and the 18th Centuries", *Mediterrán Tanulmányok, Études sur la région Méditerranéenne*, 11 (2002), Université de Szeged, Département d'Histoire Moderne et d'Études Méditerranéennes, s. 125-136.

22 Böylelikle Érsekújvár ve Várad gibi stratejik öneme sahip kaleler Osmanlı kontrolünde kalıyordu. Benedek Jáncsó, *Erdély Története*, Cluj-Kolozsvár, 1931, s. 166.

Ahdname yeniden kurulacak Macar Devleti'nin dinî temelini ve aynı zamanda Habsburg karşıtlığını yansıtıyordu. Buna göre katolikler ülke güvenliğini tehlikeye düşürüp dinî vecibelerin yerine getirilmesini engellediklerinden başpiskopos ve piskopos aracılığıyla bu taifenin yerine kalvinistler ve luteranlar getirilecekti.

Ahdname mali düzenlemeler de içermektedir. Buna göre, her iki tarafa da vergi ödeyenler buna devam edecek; ancak vergi miktarı artmayacaktı. Alışlagelen gümrük vergilerinin toplanmasına devam edilecek ve tüccarlar özgürce faaliyetlerini sürdürebilecekti. Orta Macar Devleti'nin kapı keddüdası ve elçi masrafları Bâb-ı Âli tarafından karşılanacaktı. Devletin yıllık vergisi ise kırk bin kara kuruş (imparatorluk talleri) olarak belirlenmişti.

Thököly Başkaldırısının Habsburg Karşıtlığı ve İdeolojik Çıkmazı

Macar soylularının Habsburg Hanedanı'ndan en büyük beklentisi, Viyana'nın kontrolü altında tuttuğu Macaristan topraklarını korumasıydı. Ancak sarayın bürokratik yapılanması böyle bir beklentiyi yerine getirmekten çok uzaklaşmış, Vaşvar Antlaşması ise olayların gelişimini tetiklemiştir. Bu durum merkezden bağımsız bir özellik arz eden kuruz birliklerinin ortaya çıkmasına neden olmuş ve yeni askerî yapılanma, tabi olarak Macaristan'ın bağımsızlığını hedeflemiştir.²³

Mevcut mücadelelerde arşidüklüğe karşı bir dış destek Erdelli Macar aristokratları arasında her zaman gündemdediydi. Aslında onlar bu desteği Fransızlardan almak istemişlerse de XIV. Louis'e göre bu denli doğuya gitmek aşırı masraflı olacaktı.²⁴ Çasarlık kuvvetleriyle baş edebilecek yegâne güç artık Osmanlı İmparatorluğu idi. Bu nedenle Kral Naibi Ferenc Wesselényi, Viyana'ya karşı örgütlenme başlatmasının hemen ardından Bâb-ı Âli'den yardım talep etmiştir.²⁵ Dolayısıyla soyluların başlattığı bu mücadele, kısmen de olsa Osmanlılara tabilik arz etmektedir.²⁶

Bu tabilik, yıllar sonra generalin de dış siyasetinde zuhur etti. Thököly'ye göre hak edenlere unvanlarının başışlanmasında en çok Türkler ve Fransızlar rıza göstermekteydi.²⁷ Ayrıca Thököly'nin askerleri arasında en fazla Türk müttefikliği fikri güç kazanmıştı. Asıl dertlerine "hıristiyanlık" bir çözüm sunamamış, protestanlara dinî özgürlükleri verilmemişti.²⁸ Dolayısıyla dönemin politik şartları Osmanlılarla iş birliğini makul kılmaktaydı:

"Boyun eğmemiz gerekse eğer, iyidir daha yücesine,

*Hizmet etmemiz gerekse eğer, iyidir kudretlisine."*²⁹

Elbette üç parçaya ayrılmış ülkenin birleşmesi için çaba sarfetmek mevcut mücadelenin doğu ve batısında bulunan imparatorluklar arasında ezilmesini beraberinde getirecekti. Dolayısıyla bir müttefik devlet, general için hayati önem taşımaktaydı. Böylelikle en azından Erdel aristokrasisinin isteği yerine getirilip protestan din özgürlüğü sağlanmalı; mümkün olursa bağımsız Erdel kurulmalıydı.³⁰ Domokos Kosáry'ye göre mevcut politik durum

23 László Benczédi, "Thököly Imre és Fejedelemsége", *Thököly Emlékünnepség. A Fejedelemhalálának 270. Évfordulója Alkalmából*, szerkesztette: Molnár Mátyás, A Szabolcs-Szatmár Megyei Múzeumok Igazgatóság, Vaja, 1975, s. 7.

24 Ágnes Várkonyi, "Magyarország Az Új Kihívások Korában", *Valóság*, 41/6 (1988), s. 58.

25 Béla Köpeczi, *Tanulmányok A Kuruc Szabadságharcok Történetéből*, Budapest, 2004, s. 12.

26 László Benczédi, *Rendiség, Abszolutizmus és Centralizáció A XVII. Század Végi Magyarországon (1664-1685)*, Budapest, 1980, s. 112.

27 Benczédi, *Rendiség, Abszolutizmus ...*, s. 114.

28 Béla Köpeczi, "Thököly-Felkelés és A Külföldi Szövetség", *A Thököly-Felkelés és Kora*, szerkesztette: Benczédi László, Budapest, 1983, s. 97.

29 Thököly'nin askerlerinin söylediği bir marştan kesit. Imre Varga, "Thököly A Magyar Irodalomban", *Thököly Emlékünnepség. A Fejedelemhalálának 270. Évfordulója Alkalmából*, szerkesztette: Molnár Mátyás, Vaja, 1975, s. 72.

30 Barna Mezey, "Különleges Államalakulat A Magyar Alkotmánytörténetben: A Felvidéki Fejedelemség", *Thököly Imre Gróf és Felkelése (Gróf Imrich Thököly A Jeho Povstanie)*, szerkesztette: Kónya Péter, Vydavateľstvo Prešovskej Univerzity, Prešov, 2009, s. 58.

nedeniyle yeni bir egemenlik kurulması gayreti kendini gösteriyor ve ülkenin geleceği için “düşmanla” iş birliği yapılıyordu.³¹ Aslında Thököly, Osmanlı-Habsburg savaşını başlayacak barış antlaşmasından önce safını belli etmek zorundaydı.³² Bu aşamada Habsburg Hükümeti Thököly’yi tebasından biri olarak görmüş, Osmanlı Hükümeti ise kendisine bir ahdname sunmuştur.³³ Böylece Thököly siyasetini Osmanlıların tarafında belirlemiştir.

Bâb-ı Âli ile işbirliği yapılması 150 yıl süren Osmanlı hakimiyeti döneminde zaman zaman ortaya çıkan bir ikilemi de tekrar alevlendirdi: Habsburg çatısı altında Macar krallık topraklarının yeniden birleştirilmesi ya da Osmanlı İmparatorluğu’nun desteğiyle Habsburg egemenliğine karşı mücadele edip vasalet; ancak toprak bütünlüğü sağlanmış bir devletin teşkil edilmesi.

Thököly mevcut ikilem hakkındaki duruşunu şu sözlerle özetler: “*Hıristiyan kralların desteğiyle özgürlüğümüzü ümit etmek zayıf bir ihtimaldir. Bu babda, ancak Türk silahlı bujdos askerlerini eve zaferle götürebilir... Ben ülkemin sükûnetini ve mutluluğunu dileyen, bunun için zahmet gösteren bir oğlu ve ferdiyim. Yurdumu Macaristan olarak görürüm ve elbet huzurlu bir yaşam dilerim.*”³⁴

Osmanlılarla işbirliğine karşı ilk tepki Érsekújvár Başpiskoposu Ádám Forgács’tan gelmiştir. Kendisinin, generalin babası István Thököly’ye yazdığı şu satırlar Krallık Macaristanı’nın Habsburg’a bağlı dış politikasını özetlemektedir: “*Eğer bazıları rüyalarında Türkleri görüyorlarsa, görsünler; lakin kurbağalar elbet kendilerine kral diye bir leylek seçerler*”³⁵

Kimin kaleme aldığını tespit edemesek de sahibinin Habsburg taraftarı ve Macar idareci sınıfından olduğunu söyleyebileceğimiz aşağıdaki satırlar, sözünü ettiğimiz ikilemi farklı bir gözden aktarmaktadır:

“*Öyle olabilir ki, şevketliniz doğası gereği Hıristiyanlara düşmandır. Gavur Türk’ün yalancı göz boyayıcılığının Zat-ı Âliniz lehine neye vasil olduğunu, dahası o düzenbazın oyalamalarıyla ne ümit edilebileceğini rahatlıkla hissedebilirsiniz. O ki, şimdiye kadarki sahte sözlerle kendi düşmanının; kendisinden önce kimsenin üstesinden gelemediği Macarlığın kendini tüketmesinden başka ne ister? Şevketlinizin bu kadar zamandır kâfirlerin riyakârlığını fark etmemesine hayret ediyorum. İnançsız efendimizin gözünü öylesine boyadılar ki, kendinize ve kendi kanınıza karşı düşmana yardım eder hale geldiniz. Size nazaran Macarlığımın dolayısı acı içindeyim. Hıristiyanlığın ve aynı zamanda zavallı yurdumuzun felakete sürüklendiğinin farkında olarak haşmetli efendimizin aklını başına almasını istemekteyim. Benimle beraber sevgili milletimize ve yurdumuza acıyın! Kudretli efendimiz yeniden sadakat gösterecek, doğamız gereği düşmanımız olanların saadeti için birbirimizin kanını boş yere akıtmayalım!*”³⁶

Ancak aşağıda, generalin savaş divanında, bir komutan tarafından sarf edilen sözler, kuruz askerlerinin mevcut siyasi algısını ve aynı zamanda generalin bağımsızlık yolunu özetlemektedir:

31 János Kalmár, “A Thököly-Kép Napjaink Történetírásában. A „Törököség” Kérdése”, “Az Üstökös Kegyeletje”, *Késmárki Thököly Imre (1657–1705)*, szerkesztette: Gebei Sándor, Hajdúszoboszló, 2007, s. 63.

32 Kalmár, “A Thököly-Kép ...”, s. 61–62.

33 Ágnes Várkonyi, “Az Életpálya Válaszútjai”, *Thököly Imre Gróf és Felkelése (Gróf Imrich Thököly A Jeho Povstanie)*, szerkesztette: Kónya Péter, Vydavateľstvo Prešovskej Univerzity, Prešov, 2009, s. 27.

34 1680 civarında Thököly’nin Kral Naibi Esterházy Pál’e yazdığı mektuptan alıntı. Benczedi, “Thököly Imre és ...”, s. 9–10.

35 Aktaran: János Varga, *Válaszúton. Thököly Imre és Magyarország 1682–1684-ben*, Budapest, 2007, s. 75.

36 Magyar Országos Levéltár Thököly-Szabadságharc Levéltára, G. 1. 2. Az első kuruc felkelés vezetőinek levelei. 1/1 fol. 1–2. “Szatmárból ismeretlen Nemzetes és Vitézlő Magos Ferencnek, az alsó parton lévő mezei hadaknak kapitányának, nekem jó akaró barátomnak adassék”.

"İyi Alman beylerine barış lazımsa,

Terk eyleye yurdumuzu eğer anlaşmaya razıysa."³⁷

Kuruz Hareketinin Çöküşü

II. Viyana Kuşatması'yla başlayan geri çekilme sürecinde Niş'in dahi kaybedilmesi üzerine İmre Thököly, Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgede tutunamayacağını gördü ve bu nedenle 1687'de Erdel Hükümdarlığı'nı tanımları koşuluyla İmparatorluk Ordusu Generali Veterani'ye Habsburg tarafına geçeceği garantisini verdi.³⁸ Thököly egemenliğini sürdürmeyi, dahası seferin sonunda galip tarafta yer almayı planlamaktaydı. Kendisi askerî gücü temsil etmekteydi ve yaptığı teklif neticesinde 1687'den itibaren Erdel fiili olarak Habsburg yönlendirmesi altına girmekle karşı karşıya kaldı.³⁹ Fakat generalin isteğini, Erdel üzerindeki hâkimiyetini kaybetmek istemediğinden Osmanlı Devleti gerçekleştirecekti.

15 Nisan 1690'da Erdel Hükümdarı I. Mihály Apafi öldü. Oğlu 1684 yılında düzenlenen berat ile halef olarak tayin edilmiş olsa da Sultan II. Süleyman, Haziran ayında İmre Thököly'yi Erdel Hükümdarı olarak atadı.⁴⁰ Bunun üzerine Thököly bir süreliğine Güney Erdel'i kontrolü altına aldı; ancak kısa süre sonra Habsburg kuvvetleri karşısında Eflâk'a sıkıştı.⁴¹

Thököly'nin politik kariyeri aslında burada son buluyordu. Kendisi bir süre daha Osmanlı İmparatorluğu'nun sınır boylarında askerî faaliyetlerine devam etti. Fakat Karpat Dağları'nı bir daha geçemeyecekti.⁴² 1690'da generalin asker sayısı beş bini geçerken⁴³ 1694'te bu miktar bin civarına düşmüştü.⁴⁴ Dolayısıyla hareket kabiliyeti Osmanlı himayesini aşacak düzeyde değildi. Bu dönem boyunca bir Bulgar ayaklanmasını bastırmak ve Osmanlı Devleti'nin görevlendirmesiyle Tisza boyunca Habsburglara karşı ayaklanma çıkartmak gibi roller üstlenmiştir. Artık sıradan bir Osmanlı vasalından farkı yoktur.

Haziran 1697'de Sultan II. Mustafa, Macaristan'ın geri alınması için sefer başlattığında, İmre Thököly Yukarı Tisza topraklarını ele geçirmek üzere harekete geçti; ancak başarısız oldu. Sultanın Temeşvar'a kaçmak zorunda kaldığı 11 Eylül 1697 tarihli Zenta yenilgisi tarihin gidişatını belirledi.⁴⁵ Yenilginin ardından 1699 yılında Karlofça Barış Antlaşması imzalandı.

Antlaşma, 1683 yılında Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın imparatorluğun askerî gücünü seferber edip Viyana'yı kuşatmasıyla başlayan 16 yıllık savaş dönemini kapatarak Osmanlı Devleti'ni, Orta Macaristan ve Erdel'i Viyana Hükümeti'ne devretmeye mecbur etmiştir. İmparator Lipot, savaşın sorumlusu olarak nitelediği İmre Thököly'nin ibretlik

37 İmre Varga, *A Kuruc Küzdelmek Költészete*, Budapest, 1977, s. 26.

38 Dávid Angyal, *Késmárki Thököly Imre (1657-1705)*, Második Rész, Budapest, 1889, s. 213.

39 Lajos Szádeczky, *Thököly Erdélyi Fejedelemsége*, Különnyomat A "Századok" 1889-ik Évfolyamából, Budapest, 2011, s. 4.

40 Gyula Nagy, *Magyar Történelmi Évkönyvek és Naplók A XVI-XVIII. Századokból*, "Czegei Vass György és Vass László Napló 1659-1739", 100-101, Budapest, 1896, III. MHHS 35. Belgenin orijinaline ulaşamadık. Ancak Belgrad Kadısı İbrahim ibn Osman tarafından hazırlanan bir suret bulunmaktadır. Bknz. Lajos Fekete, "A Rákóczi-Aspremont-Levéltár Török Iratai", *Levéltári Közlemények*, 13 (1935), s. 127. Géza Dávid, *A Hódoltság Török Forrássai Nyomában*, Budapest, 1993, s. 433.

41 Ágnes Várkonyi, "Az Önálló Fejedelemség Utolsó Évtizedei (1660-1711)", *Erdély Története Három Kötetben*, II. Kötet, szerkesztette: Köpeczi Béla, Budapest, 1988, s. 879.

42 *Der Löwe von Temeschwar*, Erinnerungen an Ca'fer Pascha den Älteren / aufgezeichnet von seinem Siegelbewahrer 'Alf; unter Mitarb. von Karl Teplý übers., eingel. und erklärt von Richard F. Kreutel, Verlag-Styria-Graz-Wien-Köln, 1981, s. 91-106.

43 Kálmán Thaly, *Késmárki Tököly Imre és Némely Főbb Híveinek Napló 1686-1705* (Tököly Imre Saját Írásai), Pest, 1868, s. 583.

44 Thaly, *Késmárki Tököly Imre és Némely ...*, s. 792.

45 László Szita - Gerhard Seewann, „A Legnagobb Győzelem” Dokumentumok Az 1697. Évi Török Elleni Hadjárat és A Zentai Csata Történetéhez, Pécs-Szigetvár, 1997, s. 89-92.

şekilde cezalandırılabilmesi için kendilerine teslimi talebinde bulundu.⁴⁶ Ancak alınan kararda Thököly'nin adı geçmiyordu: Arşidüklüğün Osmanlı İmparatorluğu'na kaçan tebaası sınırdan uzak bir yere yerleştirilecek ve Lipot'un imparatorluğuna geri dönmesine izin verilmeyecekti.⁴⁷

Thököly'nin İzmit'e Gidişi ve Buradaki Hayatı

Ne yazık ki, İmre Thököly'nin İzmit'teki yaşantısına ilişkin elimizde pek fazla veri bulunmamaktadır. Şu kadarından eminiz ki, Thököly ve maiyeti Bulgaristan'dan öteye gitmek istememekte ve en kötü ihtimal olarak Edirne'ye nakledilmeyi ön görmektedir. Ancak Bâb-ı Âli'nin fermanıyla denizin öte tarafına, İzmit'e nakledilmeleri ana vatana dönmeleri konusunda büyük ümitsizliğe kapılmalarına neden olmuştur.

Thököly'nin sekreteri János Komáromi, Macar mültecilerin İzmit'e varışlarını bir bayram havasında karşıladıklarını kaleme almaktaysa da aşağıdaki satırlardan anladığımız üzere İzmit'e getirildiği için generalin eşi İlona Zrínyi'ye hüznün hâkimidir: *"Vardığımız gecenin akşamı sayısız Macar misafirimiz vardı. Hem şehirliler hem de limana yanaşmış gemilerdeki Türkler ve Hristiyanlar, Macar müzisyenlerin ezgileriyle, kaynağı bitmeyen şaraplarıyla ve danslarıyla hayrete düşmüşlerdi. Misafirliğin sonunda zavallı hanımımız, şevketli İlona Zrínyi bir kuğunun ölmeden önce yaptığı gibi, olağan üstü keyifli olduğunu göstererek masadan kalktı. Neden böyle yaptığını anlamıştım, yine de emin olmak için ertesi gün saygıdeğer hanımımıza sordum. Aslında böyle davranmak istemediğini; ancak hem muhterem kocası hem de hizmetkârları ve yardımcıları denizin öte tarafından buraya getirilişimizi hüznüyle karşılamışlar, bu tür düşünceleri akıllarından çıkarsınlar diye kendini örnek gösterdiğini itiraf etti. Kabul etmeliyim ki, pek çok kez ve kalpten bir şekilde, zavallı efendimiz kendisiyle dans etmem için bana davette bulunmuştu; ama bitkin olduğum için bu isteğini yerine getirememem bugün bile zoruma gider. (Elbet dans benim ekmeğim değildir. Bütün mülteçilik hayatımda bir kereden fazla dans etmedim, o da yine yüce efendimizin ısrarı üzerine Belgrad'da gerçekleşti.) Lakin o gün efendimiz gitmeme izin vermedi, bunun yerine elimi tuttu. Artık daha iyiydim, bunu iki katı telafi etmeye, hatta Tanrının izniyle Patak Kalesi'nde gerçekleştirmeye ant içtim. Ancak artık hanımefendiye bir borcum bulunmamaktadır; çünkü o zavallı hem İzmit'e, hem de Patak Kalesi'ne veda etmiştir ve şimdi kutsal meleklerin ve göçmüş ruhların yanında başka türlü bir bahtiyarlığı yaşıyor."*⁴⁸

Bu travmatik havayı bir tarafa bırakırsak János Komáromi, günlüğünün bundan sonraki kısmını özellikle generalin vaktini nasıl geçirdiğine ayırır. Kendisi İzmit'in güzel bağlarından ve av hayvanlarının bolluğundan bahsetmekte, Thököly'nin sık sık ava çıktığını belirtmektedir. Öyle ki, İmre Thököly gut hastalığından oldukça muzdarip olmasına rağmen av tutkusundan vazgeçmemiştir. Gut hastalığının tedavisi için ise İzmit çevresindeki kaplıcaları ziyaret etmiştir.

General ve sekreteri daha İzmit'e gider gitmez, Komáromi'nin Herakleia olarak kaydettiği Marmara Ereğlisi Limanı'nı dolaşmışlardır: *"Bu yerin öyle güzel ve öyle geniş üzüm tepeleri ve bahçeleri var ki, keklıkların yanında havalide sülün sürüleri yaşar. Yörenin bahçeleriyle birlikte cennetten bir köşe olduğunu söylerler. Bu bahçelerde tahıl, üzüm ve meyve bolca bulunur. Keklik ve sülünlerin yanı sıra pek çok çeşit vahşi hayvan, geyik, alageyik, yaban domuzu ve daha sayısız türden yaratık vardır. Bundan dolayıdır ki, Türkler buraya Küçük Mısır der."*⁴⁹

46 Kopčan Vojtech, "A Török Porta Thököly Politikája", A Thököly-Felkelés és Kora, szerkesztette: Benczédi László, Budapest, 1983, s. 127.

47 László Nagy, A Török Világ Végnapjai Magyarországon, Budapest, 1986, s. 386-389.

48 Iván Nagy, Magyarországi és Erdélyi Bujdosó Fejedelem Késmárki Thököly Imre Secretariusának Komáromi Jánosnak Törökországi Diariumja és Experientája, Budapest, 1887, s. 73-74.

49 Nagy, Magyarországi és Erdélyi Bujdosó ..., s. 75.

Komáromi bir başka gezisinde Rum Papaz Kalesi'nin harabelerini gezdiklerini, burada hazinelerin olduğunu; ancak çıkartılmasına izin verilmediğini söylemektedir.⁵⁰

Komáromi kaplıcalardan bahsederken özellikle Janico olarak kaydettiği Yeniköy'ün şifalı sularına değinir: "İzmit'in karşısında, Yeniköy adındaki köyün yanında bulunan, "arena" ve dalak hastalığına iyi gelen kükürtlü su, büyük bir kayalığa akar; kendilerine burada banyo yaptırdım."⁵¹

Thököly ve Komáromi beraberce yaptıkları gezilerin birinde "suyu arena, dalak şişkinliği ve diğer iç hastalıklarına iyi gelen" bir kaynağa rastlamışlardır. Bu civarı Komáromi ayrıntılı olarak tasvir etmektedir: "Güzel, büyük ve yoğun ağaçlık yerin altında üçlü ahşap ev bulunmaktadır. Burayı, İzmit'e sürgün edildiğinde imparatorun Osman Paşa adındaki eniştesi yaptırmıştı. Suyun verdiği keyifle Sultan hanımla beraber vakit geçirirlerdi. İnsan bu sudan 3-4 ejtel⁵² de içse (benim de denediğim gibi) sanki hiç içilmemişcesine şişkinlik yapmazmış."⁵³

Thököly, sadrazamın 1702 yılında bir çiftlik alması için verdiği beş kese akçeyle "çiçek çiftliği evi" adını verdiği yeri satın alıyordu. Komáromi bu yerden övgüyle bahsetmekteydi: "...güzel çiçeklerle kaplanmış çayırıyla, yakında bulunan karlı dağlardan gelen hayranlık uyandırıcı alabalıklı çaylarıyla, güzel, bol, serin kaynaklarıyla, bol meyveleri, gölgelikleri ve yaşam için gereken diğer imkânlarıyla ve çiftliğin üstünde, tepede bulunan çıplak kalesiyle efendimiz bu evi Bostancı Mustafa Ağa'dan aldı ..."⁵⁴

Thököly'nin ikametgâhı hakkındaki bilgilere Montraye adındaki Fransız bir seyyahın 1727'de yayınladığı notlardan ulaşabilmekteyiz. Kendisi İzmit'ten bahsederken, şehrin bakırlığına, genel bir fakirliğin hüküm sürdüğüne değinmekte ve aynı ruh halinin generalin yaşantısına da yansımaları belirtmektedir.⁵⁵ Montraye, çiftliği saran çayırardan hayranlıkla söz etse de generalin evinin bir taşra evinden farksız olduğunu, bu çiftlikte beyin ve eşinin dünyadan soyutlanmış halde yaşadıklarını anlatmaktadır ve beyin halini "ilacı olmayan bir melankoli" olarak tasvir etmiştir. Seyyaha göre bu kederli havanın en büyük nedenlerinden biri Fransa'nın olanlara tepkisiz kalmasıydı.⁵⁶ Ancak 1705'te başka bir Fransız seyyah, Paul Lucas generali ziyaret etmiş ve beyin keyfinin gayet yerinde olduğunu kaydetmiştir.⁵⁷

General'in İzmit'teki son günlerini yine Komáromi'nin günlüğünden öğrenmekteyiz. 2 Eylül 1705'te kâtip şunları kaydetmektedir: "Ben artık ölüme hazırım, Tanrıyla ve vicdanımla barıştım; kendimi ve tatlı öksüz oğlumu bütünüyle tanrıya emanet ettim, her saat başı o mutlu anı, bu dünyadan göçüşümü sessizce bekliyorum. Ama tevazuyla dilerim ki, yüce efendimiz de kendilerini ölüme hazırlasın..."⁵⁸ Hastalığından dolayı Thököly'nin çaresizliğini gören Komáromi, Thököly'nin vasiyetnamesini derhal hazırlamasını, yoksa hizmetkarların birbirini doğrayacağını ve bunu duyan Türklerin Macarları kürek cezasına çarptıracaklarını, ayrıca mühürlenmiş vasiyetnamenin derhal Fransız Elçiliği'ne gönderilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.⁵⁹

50 Nagy, *Magyarország és Erdélyi Bujdosó* ..., s. 77

51 Nagy, *Magyarország és Erdélyi Bujdosó* ..., s. 76-77.

52 1 ejtel (Almanca achtel) = 1/8 litre. Zsigmond Jakó, *Az Erdélyi Mérték Történet Kérdéseihöz*, L. Kötet, Kolozsvár, 1945, s. 242.

53 Nagy, *Magyarország és Erdélyi Bujdosó* ..., s. 78

54 Nagy, *Magyarország és Erdélyi Bujdosó* ..., s. 79

55 Aubry De La Mottraye, *A de la Mottraye's Travels Through Europe, Asia, and Into Part of Africa; Containing Geographical, Topographical, and Political Observations*, Charleston, South Carolina, 2011, s. 227.

56 Mottraye, *A de la Mottraye's Travels* ..., s. 225.

57 Paul Lucas, *Voyage du Sieur Paul Lucas, fait par ordre du Roi dans la Grece, L'Asie Mineure, Le Macedoine et L'Afrique*, Charleston, South Carolina, 2011, s. 61-69.

58 Nagy, *Magyarország és Erdélyi Bujdosó* ... s. 84.

59 Nagy, *Magyarország és Erdélyi Bujdosó* ..., s. 84-85.

Bu kayıttan on gün sonra İmre Thököly, 48 yaşında hayata gözlerini yumdu.⁶⁰ Naaşının yurduna götürülebilmesi için büyük çaba sarf edilse de bir Ermeni mezarlığına defnedilmiştir.⁶¹ Aslında mezar yerini seçen yine Komáromi'nin kendisiydi. Toprağa verildiği yeri "zavallının sık sık zamanını geçirdiği bol yapraklı bir ağacın altı, suyu serin bir kaynağın yanı ve yakınında kimsenin defnedilmediği bir yer" şeklinde tasvir ediyordu. "Burayı Ermenilerden 60 tallere satın aldım. Hayatı boyunca çok kez uzandı o büyük ağacın altına mezar kazdırıp, tabutun etrafına taşlar dizdirdim ve üstüne kalın meşe keresteler koyup defnettim."⁶²

Macaristan'da Yeni Bir Dönem

Habsburg İmparatorluğu'nun Macar topraklarını işgalinin ardından buradaki mutlakiyetçi politikası ve yalnızca Katolikliği öngören karşı reformist uygulamaları pek çok Macar soylusunun ve askerinin topraklarını bırakıp Erdel'e göçmesine neden oldu. İmre Thököly'nin başarısının sırrı, bu kitleyi bağımsız bir devlet kurma ülküsünde birleştirebilmesinde gizliydi. Kendisi de kaçak askerlerden olup 1680'de isyancı askerlerin başına komutan olarak atanan Thököly, uluslararası politik durumun da elvermesiyle Viyana Arşidüklüğü'ne karşı Osmanlı İmparatorluğu ve Fransa'nın desteğini kazanmış, Osmanlı vasallığında Orta Macar Kralı ve Erdel Beyi olana dek yükselmiştir.

Generalin siyaseti, devrin iktidarlarınca çoğu zaman eleştiriye maruz kalmış, kendisi bir maceraperest olarak nitelendirilmiştir. Thököly'yi kuruz generalı olarak atayan selevi Mihály Apafi dahi 1683 yılında yazdığı bir mektupta hakkında şu sözleri sarf etmektedir: "O yalnızca şahsi menfaatinin peşinde [...] Macar milleti için bir emniyete vasıl olamaz, eğer tersini beyan edecek olursa, iki yüzlülükten başka bir şey değildir."⁶³

Karlofça ile birlikte kurulan yeni düzende Osmanlıların 150 yıllık Macaristan hâkimiyeti son bulmuş ve kuruz hareketinin yaşam alanı ortadan kalkmıştır. Antlaşma gereğince "kuruz kralının" Osmanlı İmparatorluğu'na iltica etmek zorunda kalması hem hayatını, hem de kalkışmasını bir çıkmaza sokmuştur. Ancak ortaya koyduğu mücadele daha sonraki Macar bağımsızlık hareketleri için geleneksel bir alt yapı oluşturacaktır. Ayaklanmanın bastırılmasından sonra ülkeyi hâkimiyeti altına alan Habsburg mutlakiyetçiliğinin yarattığı sosyo-politik baskı, Thököly'ye yapılan en ağır eleştirilerin nedeni olan ve iki kılıç arasında olarak tanımlayabileceğimiz "bağımsızlık için Türk desteği mi yoksa Alman hegemonyasındaki Macar toprak bütünlüğü mü?" şeklindeki fikrinsel çatışmanın da sürmesini beraberinde getirmiştir.

60 Nagy, *Magyarország és Erdélyi Bujdosó* ..., s. 86.

61 Nagy, *Magyarország és Erdélyi Bujdosó* ..., s. 87.

62 Nagy, *Magyarország és Erdélyi Bujdosó* ..., s. 87-88.

63 Géza Pálffy, *Romlás és Megújulás (1606-1703)*, Budapest, 2009, s. 44.

Hükümdarlık alametleriyle İmre Thököly.

Dávid Angyal, Késmárki Thököly Imre (1657-1705), Második Rész, Budapest, 1889, s. 66.

KAYNAKÇA

- Angyal, Dávid, *Késmárki Thököly Imre (1657-1705)*, Első Rész, Budapest 1888.
- Angyal, Dávid, *Késmárki Thököly Imre (1657-1705)*, Második Rész, Budapest 1889.
- Aubry De La Mottraye, *A de la Mottraye's Travels Through Europe, Asia, and Into Part of Africa; Containing Geographical, Topographical, and Political Observations*, Charleston, South Carolina 2011.
- Bel, Matthias, *Notitia Hungariae Novae Historico Geographia*, Magyar Országos Levéltár, Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Központ Történettudományi Intézet, Budapest 2012.
- Benczédi, László, "Thököly Imre és Fejedelemsége", *Thököly Emlékünnepegség. A Fejedelemlhalálának 270. Évfordulója Alkalmából*, szerkesztette: Molnár Mátyás, A Szabolcs-Szatmár Megyei Múzeumok Igazgatósága, Vaja 1975, s. 5-22.
- Benczédi, László, *A Wesselényi-féle Rendi Szervezkedés Magyarországon (1664-1671)*, Kandidátusi Kézirat, Budapest 1976.
- Benczédi, László, *Rendiség, Abszolútizmus és Centralizáció A XVII. Század Végi Magyarországon (1664-1685)*, Budapest 1980.
- Dávid, Géza, *A Hódoltság Török Forrásai Nyomában*, Budapest 1993.
- Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât, Tahlil ve Metin, (1066-1116 / 1656-1704)*, hazırlayan: Abdülkadir Özcan, Ankara 1995.
- *Der Löwe von Temeschwar*, Erinnerungen an Ca'fer Pascha den Älteren / aufgezeichnet von seinem Siegelbewahrer 'Alî; unter Mitarb. von Karl Teplý übers., eingel. und erklärt von Richard F. Kreutel, Verlag-Styria-Graz-Wien-Köln 1981.
- Fekete, Lajos, "A Rákóczi-Aspremont-Levéltár Török Iratai", *Levéltári Közlemények*, 13 (1935), s. 123-157.
- Jakó, Zsigmond, *Az Erdélyi Mérték Történet Kérdéseihöz*, L. Kötet, Kolozsvár 1945, s. 240-243.
- Jánicsó, Benedek, *Erdély Története*, Cluj-Kolozsvár 1931.
- Kalmár, János, "A Thököly-Kép Napjaink Történetírásában. A „Törökösség” Kérdése”, *Az Üstökös Kegyeletje*, Késmárki *Thököly Imre (1657-1705)*, szerkesztette: Gebei Sándor, Hajdúszoboszló 2007, s. 59-71.
- Köpeczi, Béla, *Erdély Története*, II. Kötet, Budapest 1986.
- Köpeczi, Béla, "Thököly-Felkelés és A Külföldi Szövetség", *A Thököly-Felkelés és Kora*, szerkesztette: Benczédi László, Budapest 1983, s. 89-102.
- Köpeczi, Béla, *Tanulmányok A Kuruc Szabadságharcok Történetéből*, Budapest 2004.
- *Magyar Országos Levéltár Thököly-Szabadságharc Levéltára. G. 1, 2. Az első kuruc felkelés vezetőinek levelei. 1/1 fol. 1-2.* "Szatmárból ismeretlen Nemzetes és Vitézlő Magos Ferencnek, az alsó parton lévő mezei hadaknak kapitányának, nekem jó akaró barátomnak adassék".
- *Magyar Országos Levéltár, G. 2, II / 1. fol. 163-164*, "Hatalmas és Győzhetetlen császárunknak kegyelmes parancsolatjából Orta Magiarnak választot kirallja Szomszed vitez ur jo akaronk".
- Mezey, Barna, "Különleges Államalakulat A Magyar Alkotmánytörténetben: A Felvidéki Fejedelemség", *Thököly Imre Gróf és Felkelése (Gróf Imrich Thököly A Jeho Povstanie)*, szerkesztette: Kónya Péter, Vydavateľstvo Prešovskej Univerzity, Prešov 2009, s. 49-64.
- Nagy, Gyula, *Magyar Történelmi Évkönyvek és Naplók A XVI-XVIII. Századokból*, "Czegei Vass György és Vass László Naplói 1659-1739", 100-101, Budapest 1896, III. MHHS 35.
- Nagy, Iván, "Egykorú Emlékirat Thököly Imréről", *Századok*, 9/2 (1876), s. 655-663.
- Nagy, Iván, *Magyarországi és Erdélyi Bujdosó Fejedeleml Késmárki Thököly Imre Secretariusának Komáromi Jánosnak Törökországi Diariumja és Experientiája*, Budapest 1887.
- Nagy, László, *A Török Világ Végnapjai Magyarországon*, Budapest 1986.
- Pach, Zsigmond Pál - Várkonyi, Ágnes, *Magyarország Története (1526 - 1686)*, Budapest 1985.
- Pállfy, Géza, *Romlás és Megújulás (1606-1703)*, Budapest 2009.
- Papp, Sándor, "Magyar Rendi Mozgalmak és Az Oszmán Birodalom A 17-18. Század Fordulóján", *Acta Universitatis Szegediensis, Acta Historica Tomus, CXVI* (2002), s. 129-136.
- Papp, Sándor, "Movements of the Hungarian Estates and the Ottoman Empire at the Turn of the 17th and the 18th Centuries", *Mediterrán Tanulmányok, Études sur la région Méditerranéenne*, 11 (2002), Université

- de Szeged, Département d'Histoire Moderne et d'Études Méditerranéennes, s. 125-136.
- Papp, Sándor, "Ottoman Accounts of the Hungarian Movements against the Habsburgs at the Turn of the Seventeenth and the Eighteenth Centuries", *Frontiers of Ottoman Studies: State, Province, and the West*, edited by: Colin Imber – Keiko Kiyotaki, Library of Ottoman Studies; 6, vol. II., I. B., London 2005, s. 38-48.
 - Papp, Sándor, "Szabadság vagy Járom? A Török Segítség Kérdése A XVII. Század Végi Magyar Rendi Mozgalmak Idején", *Hadtörténelmi Közlemények*, 116/3-4 (2003), s. 633-669.
 - Papp, Sándor, "Thököly Imrének és Közép-Magyarország Népének Kiállított Szultáni Szerződéslevél. Imre Thököly ve Orta Macaristan Halkına Verilen Ahidname-i Hümayun", Seres István, *Thököly Imre és Törökország / Imre Thököly ve Türkiye*, Budapest 2006.
 - Paul Lucas, *Voyage du Sieur Paul Lucas, fait par ordre du Roi dans la Grece, L'Asie Mineure, Le Macedoine et L'Afrique*, Charleston, South Carolina 2011.
 - Pauler, Gyula, "A bujdosók támadása 1672-ben", *Századok*, 3/1 (1869), s. 1-16.
 - Pezenhoffer, Antal, *A Magyar Nemzet Történelme*, IV. Kötet, Szekszárd 1999.
 - Szádeczky, Lajos, *Thököly Erdélyi Fejedelemsége*, Különnyomat A "Századok" 1889ik Évfolyamából, Budapest 2011.
 - Szita, László – Seewann, Gerhard., „A Legnagyobb Győzelem” Dokumentumok Az 1697. Évi Török Elleni Hadjárat és A Zentai Csata Történetéhez, Pécs-Szigetvár 1997.
 - Thaly, Kálmán, *Késmárki Tököly Imre és Némely Főbb Híveinek Naplói és Emlékezetes Írásai 1686-1705 (Tököly Imre Saját Írásai)*, Pest, 1868.
 - Tóth, Sándor László, "A Szináni Ajánlat. Oszmán Vazallus Államok Létesítésének Terve 1593-ban", *Aetas*, 15/1 (2002), s. 97-110.
 - Újváry, Zsuzsanna J., "A Thököly-Család", "Az Üstökös Kegyeltje", *Késmárki Thököly Imre (1657-1705)*, szerkesztette: Gebei Sándor, Hajdúszoboszló 2010, s. 13-24.
 - Varga, Imre, "Thököly A Magyar Irodalomban", *Thököly Emlékünnepe. A Fejedelemlhalálának 270. Évfordulója Alkalmából*, szerkesztette: Molnár Mátyás, Vaja 1975, s. 61-78.
 - Varga, Imre, *A Kuruc Küzdelmek Költészete*, Budapest 1977.
 - Varga, János, "A Túl Élés Az Árulás Mezsgyén. Batthyány Kristóf és Batthyány Ádám Az 1683 Évi Hadjáratban", *Ezredforduló – Századforduló – Hetvenedik Évforduló. Ünnepi Tanulmányok Zimányi Vera Tiszteletére*, szerkesztette: J. Újváry Zsuzsanna, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba 2001, s. 486-504.
 - Varga, János, *Válaszúton. Thököly Imre és Magyarország 1682-1684-ben*, Budapest 2007.
 - Várkonyi, Ágnes, "Magyarország Az Új Kihívások Korában", *Valóság*, 41/6 (1988), s. 55-61.
 - Várkonyi, Ágnes, "Az Életpálya Válaszútjai", *Thököly Imre Gróf és Felkelése (Gróf Imrich Thököly A Jeho Povstanie)*, szerkesztette: Kónya Péter, Vydavateľstvo Prešovskej Univerzity, Prešov 2009, s. 11-38.
 - Várkonyi, Ágnes, "Az Önálló Fejedelemség Utolsó Évtizedei (1660-1711)", *Erdély Története Három Kötetben*, II. Kötet, szerkesztette: Köpeczi Béla, Budapest 1988.
 - Várkonyi, Ágnes, *A Kuruc Kor Hősei*, Budapest 2006.
 - Várkonyi, Ágnes, *Magyarország Keresztútjain*, Budapest 1978.
 - Vojtech, Kopčan, "A Török Porta Thököly Politikája", *A Thököly-Felkelés és Kora*, szerkesztette: Benczédi László, Budapest 1983, s. 119-128.